

УДК 340:343.123.51(572.2)

DOI 10.58649/1694-8033-2025-1(121)-169-172

БЕГИЕВ О.А., ТОКТОГАЗИЕВА А.С.

Ж. Баласагын атындагы КУУ

БЕГИЕВ О.А., ТОКТОГАЗИЕВА А.С

КНУ имени Ж. Баласагына

BEGIEV O.A., TOKTOGAZIEVA A.S.

KNU named after J. Balasagun

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАЗЫК МЫЙЗАМЫНА ЫЛАЙЫК МААНИЛҮҮЛҮГҮ
АЗ ЖОСУН ЧЕНЕМИНИН ТЕОРИЯЛЫК ЖАНА УКУКТУК НЕГИЗДЕРИ**

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ НОРМЫ О МАЛОЗНАЧИТЕЛЬНОСТИ ДЕЯНИЯ
В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**THEORETICAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF THE NORM ON THE INSIGNIFICANCE
OF AN ACT IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

Кыскача мүнөздөмө: Макалада Кыргыз Республикасынын жазык мыйзамына ылайык маанилүүлүгү аз жосун ченеминин теориялык жана укуктук негиздери каралды. Жазык мыйзамынында каралган кандайдыр бир аракеттин белгилерин формалдуу түрдө камтыган, бирок олуттуу залал келтирбеген жана келтирбей турган аракет (аракетсиздик) маанилүүлүгү аз жосун деп таанылат.

Аннотация: В статье рассмотрены теоретико-правовые основы нормы о малозначительности деяния в уголовном законодательстве Кыргызской Республики. Малозначительным деянием признается действие (бездействие), которое хотя формально и содержит признаки какого-либо деяния, предусмотренного уголовным законодательством, но не причинило и не могло причинить незначительный вред.

Abstract: The article examines the theoretical and legal foundations of the rule on the insignificance of an act in the criminal legislation of the Kyrgyz Republic. A minor act is an action (inaction) that, although formally containing signs of any act provided for by criminal law, did not cause and could not cause minor harm.

Негизги сөздөр: Конституция; кылмыш; укук; мыйзам; жаза; укуктук мамилелер; укук бузуу; жоопкерчилик.

Ключевые слова: Конституция; преступление; право; закон; наказание; правовые отношения; правонарушение; ответственность.

Keywords: Constitution; crimes; right; law; punishments; legal relations; offenses; responsibility.

Жазык укугу илиминде маанилүүлүгү аз жосун ченеми өзгөчө орунду ээлейт. Каралып жаткан ченем Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза кодексинин 54-беренесинде көрсөтүлгөн. Маанилүүлүгү аз жосун кандайдыр бир аракеттин белгилерин формалдуу түрдө камтыган, бирок олуттуу залал келтирбеген жана келтирбей турган аракет (аракетсиздик) маанилүүлүгү аз жосун деп таанылат [1]. Бул норманын мааниси, эреже катары, кылмышка мүнөздүү коомдук коркунучтун мүнөзүнө жана даражасына ээ болгон жосун, өзгөчө учурларда, жосундун коомдук коркунучтуулугун аныктоочу жагдайлардын болушуна байланыштуу, анча маанилүү эмес деп эсептелинет жана натыйжада кылмыш жоопкерчилигине тартылбайт. Бирок жосун жасалган учурда кылмыштын баардык белгилери жана кылмыштын курамы бар. Анткени коомдук коркунуч жана мыйзамсыз кылмыштуу жосундун белгиси болуп саналат жана кылмышкер өзүнүн жосунунда коомдук коркунучтун бар экендигин болжолдогон. Ал кылмыш жасоодон ыктыярдуу баш тарткан эмес. Анткени кылмыш жасоодон өз ыктыяры менен баш тартуунун маңызы – кылмыш жасоодон өз ыктыяры менен баш тарткан адамдын жүрүм-турумунда бүтүп калган кылмыштын белгилери жана кылмыш жасоого даярдануунун же ага аракет кылуунун белгилеринин жоктугунда [2]. Ошондуктан ал кылмыштык жоосунду аягына чыгарган. Эгерде жосун коомдук коркунучун жоготсо, анда жазык мыйзамына ылайык аны кылмыш жоопкерчилигинен бошотууга тийиш. Эгерде жосунда кылмыштын белгилери жок болсо, анда ал маанилүүлүгү аз жосун болуп саналбайт жана кылмыштын жоктугу жөнүндө маанини түшүндүрөт.

Маанилүүлүгү аз жосун, жосундун кылмыш-жаза укукка каршылыгын жокко чыгаруучу жагдайларга тиешеси жок, анткени мындай жагдайларда жасалган жосундар маанилүүлүгү аз жосун деп таанылган жосундардан айырмаланып, коомдук пайдалуу аракеттерди жасайт. Ошондой эле, эгерде маанилүүлүгү аз жосун болсо, күнөөлүү адам кылмыш-жаза жоопкерчилигинен гана

бошотулушу мүмкүн, ал эми жосундун кылмыш-жаза укукка каршылыгын жокко чыгаруучу жагдайларда күнөөлүү адам юридикалык жоопкерчиликтин бардык түрлөрүнөн бошотулат.

Кылмыш-жаза жосунда маанилүүлүгү аз жосун институтун юридикалык жоопкерчиликтен бошотуунун негизи катары кароо туурараак болот. Кылмыш-жаза укугунда маанилүүлүгү аз жосундун мүнөзү жана ага мүнөздүү болгон белгилер боюнча илимде бирдиктүү көз караштын жоктугунун кесепети, соттук чечимде маанисиз аныктамалар бар жана тергөө практикасында кылмышты формалдуу түрдө кылмыш-жаза мыйзамында көрсөтүлгөн белгилерди камтыган жосундан айырмалоодо көйгөйлөр көп кездешет. Бул көйгөй азыркы Кылмыш-жаза кодексинде маанилүүлүгү аз жосун түшүнүгү жазык-укуктук теориясында да, укук колдонуу практикасында да эки ача мааниде чечмеленишинен улам келип чыгат.

Ошентип, жазык укугу илиминде жосундун маанилүүлүгү аз жосун түшүнүгүнө укуктук ченемдердин толук мааниси көрсөтүлбөгөндүктөн формалдуу түрдө каралгандыгы, коомдук коркунучтуу жосундар кылмыш деп каралып, экинчи жагынан маанилүүлүгү аз жосун кылмыш жоопкерчилигинен бошотулушу. Маанилүүлүгү аз жосундун укуктук квалификациялары да айырмаланышып, жосундун жасалгандыгы үчүн укуктун башка тармактарынын ченемдерине ылайык келип чыгат жана кылмыш жоопкерчилигинен бошотулат. Ошондуктан мыйзамдын азыркы абалында маанилүүлүгү аз жосун кылмышка формалдуу окшоштук менен, башка укук бузуунун белгилерин камтыган жана камтыбаган болуп каралат. Жазык мыйзамдарындагы маанилүүлүгү аз жосундардын формуласын түшүнүүдө белгисиздикти жоюу үчүн мыйзамды жөнгө салуу зарыл.

В.Н. Винокуров маанилүүлүгү аз жосундун төмөнкүдөй маанисин сунуштайт: “Маанилүүлүгү аз жосун бул атайылап же байкабастыктан жасалган, кылмыштын бардык белгилерин камтыган, Кылмыш-жаза

кодекси́не ылайык гана жазалануучу жана административтик же материалдык жоопкерчиликке алып келбеген аракеттер” [3]. Бул аныктаманын маанисинде автор маанилүүлүгү аз жосундун абсолюттук эмес коомдук коркунучтуу мүнөзүн баса белгилеген, анткени ал административдик же башка материалдык жоопкерчиликке алып келбейт деп белгилеген. Атайылап да, байкабастыктан да жасалган жосундар маанилүүлүгү аз жосундар катары таанылышы мүмкүн экенин автор баса белгилеген. Бул позиция өзгөчө мааниге ээ, анткени жазык мыйзамында маанилүүлүгү аз жосундун күнөө формасын аныктабайт. Байкабастыктан жасалган кылмыштын кесепеттери жеңилден оорго чейин өзгөрсө, маанилүүлүгү аз жосун деп эсептебейт. Маанилүүлүгү аз жосундар жөнүндө ченемди бирдей колдонуу жана анча оор эмес кылмыштуу жосундарды айырмалоого так критерийлерди белгилөө керектигин мыйзамга көрсөтүү керек. Эгерде Кылмыш-жаза кодексинин өзгөчө бөлүгүнүн беренелеринде каралган адам жасаган аракеттин (аракетсиздиктин) белгилерин көрсөтүп, маанилүүлүгү аз жосун кылмыш жазага тартылбайт. Мына ушундан келип чыгат, бул формулировкада автордун пикири боюнча, майда иш-аракетте эч кандай коомдук коркунуч жок.

Ченемдин эң туура түзүлүшүн жана ошого жараша маанилүүлүгү аз жосундун түшүнүгү коомдук коркунуч туудурбаган жосун, айрыкча кылмыштын объектисин жана анын мүнөзүн эске алуу менен аныкталса, кылмыштын ыкмасы, кесепети, мотивинин мазмуну, максаты, кылмышкердин күнөөсүнүн даражасын эске алуу зарыл. Бул позицияда автор каралып жаткан категорияда коомдук коркунучтун белгиси жок экендиги жөнүндө мурдатан тааныш көз карашты белгилейт, ошондой эле кылмыш-жаза мыйзамдарында маанилүүлүгү аз жосун категориясынын баа берүү мүнөзүнө басым жасайт. Атап айтканда, автор белгилүү бир жосунда маанилүүлүгү аз жосун бар экендигин аныктоодо кылмыштын төмөнкү белгилерин эске алууну сунуш кылат: кылмыштын объектисин жана анын мүнөзүн, кылмыш жасоо ыкмасын жана анын

кесепеттерин, мотиви, максаты жана кылмышкердин күнөөлүү даражасын көрсөтөт.

Ошентип, маанилүүлүгү аз жосундун ар кандай аныктамаларын жана маанилерин талдап, жазык укугу илиминде маанилүүлүгү аз жосун коомдук коркунучтун белгисинин бар экендиги жөнүндө маселеде дагы эле бир түшүнүктүүлүк жок деген тыянак чыгарууга болот. Мындай пикир келишпестиктер Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза кодексинин 54-беренесинде анча маанилүү эмес иш-аракет институту мыйзам чыгаруучу тарабынан толугу менен ийгиликтүү тактабагандыктан келип чыгат, анткени бул жагдайды эки ача жана карама-каршы түшүнүүгө негиз берет. Кылмыштын бардык белгилери бар, бирок кылмыштын өзү жок.

Коомдук коркунучтуу жосун гана кылмыш болуп санала тургандыгы белгилүү. Демек, кылмышка мүнөздүү коомдук коркунучтун жоктугу менен мүнөздөлгөн жосун, кылмыш-жаза мыйзамдарында каралып жаткан жагдай кылмыш-жаза укугу илиминде өзгөчө орунду ээлейт. Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза кодексинин 54-беренесинде материалдык касиетти (коомдук коркунучту) мүнөздөөгө чоң мааниге ээ. Ага ылайык, кылмыш-жаза мыйзамы менен корголуучу объектке олуттуу зыян келтирбеген же анын анча маанилүү эместигинен улам зыян келтирүү коркунучу болбогон жосун кылмыш жасоо үчүн жетиштүү коомдук коркунучтун даражасына ээ эмес, ошондуктан каралбайт.

Белгилей кетчү нерсе, аракеттерди жасаган адам майда аракеттерди жасоону каалашы керек. Болбосо, эгерде адам укуктарына, эркиндиктерине жана мыйзам тарабынан корголуучу таламдарына олуттуу зыян келтирүүнү кааласа, бирок адамдын эркинен тышкаркы жагдайлардын келип чыгышына байланыштуу өзүнүн максаттарын толук ишке ашыра албаса, анда кылмышка кол салуу аракети үчүн жоопкерчилик тартат. Демек, эгерде маанилүүлүгү аз жосунга байланыштуу кылмыш болуп саналбаса, анда аны жасаган адам кылмыш жоопкерчилигине тартылбайт.

Маанилүүлүгү аз жосун боюнча кылмыш иши козголушу мүмкүн эмес, ал эми козголгон иш Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 27-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун негизинде кылмыштын курамынын жоктугунан токтотулууга жатат [4].

Маанилүүлүгү аз жосун маселелерин изилдөө менен байланышкан илимий эмгектерден Кыргыз Республикасынын кылмыш-жаза кодексинин 54-беренесинде [1]. берилген маанилүүлүгү аз жосун түшүнүгү эки жактуу чечмеленет деген тыянак чыгарууга болот. Маанилүүлүгү аз жосун укуктук табиятынын мүнөздөгөн белгилерге баа берүүдө, күнөөнүн формасын жана коомдук коркунучтун бар же жок экендигин аныктоодо теориялык жактан түшүндүрмө берүүлүсү зарыл. Ошондой эле кылмыш окуясы болбогон жосунду кылмыш-укуктук маанисин белгилей кетүү зарыл, анткени маанилүүлүгү аз жосун институту формалдуу кылмыштуу жосунду кылмыштуу эмес деп классификациялоого мүмкүндүк берет. Бирок, маанилүүлүгү аз жосун институтуна баа берүүчү болгондуктан, аны колдонуу ар бир конкреттүү учурда укук коргоо органдарынын жосунга баа берүүдөн көз каранды.

Колдонулган адабияттар

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси [Электрондук ресурс]: 2021-жылдын 28-октябры № 127(КР 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Мыйзамы менен колдонууга киргизилген, КР 2024-жылдын 26-февралындагы № 57 Мыйзамынын редакциясына ылайык) // Маалыматтык-укуктук система «ТОКТОМ мамлекет Про». –Кирүү режими: [http: // www.toktom.kg/?comp=main&m_t=1](http://www.toktom.kg/?comp=main&m_t=1).–Экрандагы аталыш.
2. Бегиев О.А., Токтогазиева А.С. Кыргыз Республикасынын жазык мыйзамына ылайык кылмыш жазасынан бошотуу институту катары кылмыш жасоодон ыктыярдуу баш тартуунун теориялык жана укуктук негиздери // Вестник КНУ, 2024, № 2 (118), с. 123-127.
3. Винокуров В.Н. Малозначительность деяния в уголовном праве: признаки и формы // Журнал российского права, 2014, №4 (208), с. 74-83.
4. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси [Электрондук ресурс]: 2021-жылдын 28-октябры № 127 Мыйзамы менен колдонууга киргизилген, КР 2024-жылдын 5-августундагы № 160 Мыйзамынын редакциясына ылайык) // Маалыматтык-укуктук система «ТОКТОМ мамлекет Про». – Кирүү режими: [http: // www.toktom.kg/?comp=main&m_t=1](http://www.toktom.kg/?comp=main&m_t=1).–Экрандагы аталыш.

Рецензент: ю.и.к. Турсунбаева Н.С.